

مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری
سال بیست و ششم، شماره ۴۰، ۱۳۸۸، صفحات ۹۹-۱۲۵، تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۳/۱۰، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۳/۲۰

جنگ علیه حقوق جنگ: ارزیابی نبرد ۲۲ روزه غزه از نگاه حقوق بین‌الملل بشردوستانه

حوریه حسینی اکبرنژاد*

چکیده

مقاله حاضر تلاش دارد تا از منظر حقوق بین‌الملل بشردوستانه که قواعد آن در مخاصمات مسلحانه قابل اعمال است وقایع جنگ اخیر غزه را تجزیه و تحلیل کند. حقوق بشردوستانه با هدف حمایت از غیرنظامیان و سایر افراد انسانی، شیوه‌های جنگی و ابزارهای آن را قانونمند می‌سازد. به‌علاوه، حقوق بین‌الملل کیفری نیز بحث نقض‌های ارتكابی و تعقیب کیفری مرتکبین را تنظیم می‌کند. رژیم صهیونیستی در جریان جنگ اخیر غزه مرتکب اقداماتی از جمله نقض اصل تفکیک و عدم تناسب و کاربرد فسفر سفید و مهمات و تسلیحات غیرقانونی شده که نقض فاحش حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود و لذا برخی از نیروهای آن رژیم، مستحق تعقیب کیفری هستند، چرا که رژیم مزبور تعهدات خود را طبق حقوق بین‌الملل نقض کرده است. در ضمن، جامعه بین‌المللی از جمله سازمان ملل و همه کشورها جهت مبارزه با بی‌کیفری در احقاق حق قربانیان غزه دارای تعهداتی هستند که شانه خالی کردن از آنها هرگز به‌معنای عدم مسئولیت نخواهد بود.

واژگان کلیدی: حقوق بشردوستانه، مخاصمه مسلحانه، غیرنظامیان، فسفر سفید، عفو بین‌الملل، دیده‌بان حقوق بشر

*. کارشناس ارشد حقوق بشر hooriehhosseini@yahoo.com

مقدمه

در دههٔ اخیر، با توجه به تعدد وقایع غیرانسانی که ناباورانه در عرصهٔ مخاصمات مسلحانه به وقوع پیوسته، سخن گفتن از اقدام دولت‌ها در نقض جدی تعهدات خود برطبق حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بشر بین‌الملل، امری دشوار می‌نماید. هنوز جامعهٔ بین‌المللی از عهدهٔ امحای آثار تلخ و زیانباری که جنگ ۳۴ روزهٔ لبنان در سال ۲۰۰۶ بر حیات انسان‌ها داشت، بر نیامده که شنیدن آغاز جنگ غزه در ۲۸ دسامبر ۲۰۰۸ و ادامهٔ ناگوار آن تا ۲۰ ژوئیه ۲۰۰۹ و وقوع نقض جدی و گستردهٔ تعهدات بین‌المللی در خصوص احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی افراد خصوصاً غیرنظامیان، ضرورت انجام اقدامات فوری و مؤثر از سوی طرفین مخاصمه، سایر دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی را بیش از پیش نمایان می‌سازد. اقدام رژیم صهیونیستی در نقض تعهد به رعایت ممنوعیت‌های به رسمیت شناخته شده در حقوق بین‌الملل بشردوستانه، به‌ویژه در انتخاب شیوه‌ها و ابزارهای نبرد، از جمله عدم رعایت اصل تفکیک میان نظامیان و غیرنظامیان، عدم رعایت ممنوعیت حملات کورکورانه و نامتناسب و نیز عدم انجام اقدامات احتیاطی سبب شد که غیرنظامیان از جمله زنان و کودکان قربانی اصلی جنگ غزه شناخته شوند. همچنین اقدام رژیم صهیونیستی به سوء کاربرد سلاح‌های متعارف، از جمله کاربرد غیرقانونی فسفر سفید و کاربرد سلاح‌های نوین، منجر به نقض حقوق بنیادین افراد اعم از نظامی و غیرنظامی گردید.

از یک‌سو، وقوع موارد نقض یاد شده که برطبق اساسنامهٔ دیوان بین‌المللی کیفری جنایت جنگی قلمداد می‌شود و از سوی دیگر، زمزمهٔ نویدبخش مقابله با بی‌کیفری که در جهان طنین‌انداز شده، ضرورت طرح مسئولیت، انجام تحقیق، تعقیب و محاکمهٔ ناقضان را ایجاب می‌کند.

در این مقاله، برخی از مهم‌ترین موارد نقض حقوق جنگ یا حقوق بشردوستانه برطبق گزارش‌هایی که از سوی برخی نهادهای حقوق بشری ارائه شده، مورد بررسی قرار گرفته است. به‌نظر می‌رسد که در جنگ ۲۲ روزهٔ غزه، نقش برخی از نهادهای حقوق بشری، از جمله عفو بین‌الملل و دیده‌بان حقوق بشر در انعکاس وقایع، ارتقای سطح آگاهی جامعهٔ بین‌المللی و تبیین ضرورت اتخاذ تصمیم مقتضی از سوی نهادهای بین‌المللی ذی‌ربط جهت مقابله با عواملان و مرتکبان این رویداد غیرانسانی از اهمیت غیرقابل انکاری برخوردار است؛ هرچند که تاکنون اقدام مؤثری از سوی سازمان ملل متحد و ارکان وابسته به آن در رابطه با وقایع اخیر غزه صورت نگرفته است.

گفتار اول) نقض تعهد به رعایت ممنوعیت‌ها در انتخاب شیوه‌های نبرد

حقوق جنگ یا حقوق بشردوستانه، مجموعه‌ای از اصول و قوانین است که هدف اصلی آن محدود کردن و کاهش رنج‌های انسانی تا حد ممکن در زمان مخاصمات مسلحانه است و استانداردهایی را برای رفتار انسانی، شیوه‌ها و ابزارها در جریان مخاصمات مسلحانه معین می‌کند. کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷ مهم‌ترین اسناد حقوق بین‌الملل بشردوستانه هستند. رژیم صهیونیستی به عضویت کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ در آمده، اما عضو پروتکل‌های ۱۹۷۷ نیست. با وجود این، ملزم به رعایت بخشی از پروتکل‌های الحاقی است که به‌عنوان حقوق بین‌الملل عرفی پذیرفته شده و برای همه طرفین مخاصمه لازم‌الاجرا است. حماس نیز عضو معاهدات بین‌المللی نیست، اما ملزم به رعایت قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه است.^۱

رژیم صهیونیستی به‌عنوان یک نیروی اشغالگر در غزه باید از مقررات حقوق بشردوستانه در سرزمین‌های اشغالی متابعت کند.^۲ برطبق ماده ۵۳ کنوانسیون چهارم ژنو (۱۹۴۹) رژیم صهیونیستی به‌عنوان یک نیروی اشغالگر از تخریب اموال فلسطینی‌ها در کرانه باختری و نوار غزه منع شده، مگر اینکه ضرورت نظامی به‌نحو دیگری ایجاب کند. بمباران هوایی، آتش توپخانه‌ها و حمله عمدی موجب تخریب گسترده اموال غیرنظامیان در نوار غزه شده و در برخی موارد، اماکن غیرنظامی و خانه‌های مسکونی عمداً تخریب شده‌اند.^۳ برطبق ماده ۱۴۷ کنوانسیون چهارم، تخریب یا تصرف اموال که برای ضرورت نظامی نباشد و به‌طور غیرقانونی و خودسرانه انجام شود، نقض جدی و در نتیجه جرم جنگی است.

تعهدات دولت‌ها در خصوص شیوه‌های نبرد، مبتنی بر اصل تفکیک و تمایز بین رزمندگان و غیررزمندگان و ممنوعیت هدف قرار دادن غیرنظامیان و اموال غیرنظامی است. مبنای این ممنوعیت‌ها آن است که حمله به افراد غیرنظامی فاقد سلاح که در مخاصمه شرکت ندارند واجد

1. Amnesty International, The Conflict in Gaza: A briefing on applicable law, investigations and accountability, January 2009, p.6, available at: <http://www.amnesty.org/en/gaza-crisis>.

۲. کنوانسیون چهارم ژنو راجع به حمایت از غیرنظامیان در زمان جنگ (۱۹۴۹) بر نیروی اشغالگر تعهداتی را درباره رفتار انسانی با ساکنین سرزمین اشغالی تحمیل می‌کند. همچنین نیروی اشغالگر از قتل عمدی، سوء رفتار و اخراج افراد تحت حمایت ممنوع شده است. یکی از اهداف مهم مقررات این کنوانسیون، کمک به ساکنین سرزمین‌های اشغالی برای داشتن یک زندگی معمولی تا حد امکان است. مراجعه کنید به:

Ibid., pp.7-8.

۳. برای تحلیل رویه امنیتی و کیفری رژیم صهیونیستی در تخریب خانه‌های مسکونی به‌عنوان جرم جنگی مراجعه کنید به: Amnesty International, Israel and the Occupied Territories: Under the rubble; house demolition and destruction of land and property (Index: : MDE 15/ 033/2006).

مزیت نظامی نبوده، نابود کردن اموال غیرنظامی براساس ضرورت‌های نظامی نیز قابل توجیه نیست.^۴

مبحث اول) ممنوعیت حمله به جمعیت غیرنظامی و اموال غیرنظامی

طبق ماده ۴۸ پروتکل الحاقی اول (۱۹۷۷)^۵ طرفین مخاصمه فقط باید اهداف نظامی را مورد حمله قرار دهند. همچنین مطابق با قسمت اول بند «ب» ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، حملات مستقیم به جمعیت غیرنظامی که مشارکت مستقیم در مخاصمات ندارند، یک جنایت جنگی است. غیرنظامی در حقوق بشردوستانه به فردی اطلاق می‌گردد که مبارز نیست.^۶ طبق بند ۱ ماده ۵۰ پروتکل اول، در صورت تردید در مورد نظامی بودن یک شخص، آن شخص غیرنظامی محسوب خواهد شد؛ حال آنکه طبق اظهارات سخنگوی ارتش رژیم صهیونیستی، مطابق تعریف این رژیم، هرکس که با حماس در تروریسم فعالیت کند، یک هدف مشروع است. این تعریف، شامل سازمان‌های نظامی و سیاسی می‌شود که برای ارتش منابع انسانی و پشتیبانی فراهم می‌کنند. اقدامات رژیم صهیونیستی، در غزه مبین آن است که نیروهای رژیم صهیونیستی همه افراد و همه مؤسسات مرتبط با حماس را به‌عنوان اهداف مشروع قلمداد کرده‌اند. نتایج پذیرش چنین تعریف موسعی که تضعیف اصل تفکیک را به‌دنبال دارد منجر به افزایش آمار کشته‌شدگان و مجروحان از میان غیرنظامیان شده است.^۷ اداره ملل متحد در امور همکاری‌های بشردوستانه^۸ برطبق گزارش وزیر بهداشت فلسطین اعلام کرد که در فاصله ۲۷ دسامبر ۲۰۰۸ تا ۱۸ ژوئیه ۲۰۰۹، متعاقب وقوع مخاصمه مسلحانه در غزه ۱۴۴۰ نفر فلسطینی کشته و ۵۳۸۰ نفر دیگر مجروح شدند که اکثر آنها غیرنظامی - از جمله زنان و کودکان - بودند. همچنین در جریان این حملات ۳ غیرنظامی و ۱۰ سرباز رژیم صهیونیستی کشته و ۱۸۲ نفر به علاوه ۳۳۶ سرباز

۴. ممتاز، جمشید و رنجریان، امیرحسین، «حقوق بین‌الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه داخلی»، چاپ دوم، ۱۳۸۶، ص ۱۵۴.

۵. ماده ۴۸ پروتکل الحاقی اول مقرر دارد: «به منظور تضمین احترام و حمایت نسبت به سکنه غیرنظامی و اموال غیرنظامی طرف‌های مخاصمه باید همواره بین سکنه غیرنظامی و رزمندگان و نیز بین اموال و اهداف نظامی تمایز قائل شده و از همین رو باید عملیات خود را فقط متوجه اهداف نظامی کند».

۶. در جریان مخاصمه اخیر، عفو بین‌الملل، عبارت غیرنظامیان را در مورد افرادی به‌کار برده که در مخاصمات مشارکت مستقیم ندارند. در حقوق بین‌الملل، تعریف مشخصی از مشارکت مستقیم وجود ندارد؛ اما توافق آرای (consensus) وجود دارد که برخی اقدامات مانند کاربرد سلاح برای انجام کارهای خشونت‌بار علیه نیروهای دشمن، مشارکت مستقیم قلمداد می‌گردد. رک.

Amnesty International, The Conflict in Gaza: A briefing on applicable law, investigations and accountability, January 2009, p. 11.

7. *Ibid.*, pp. 11-12.

8. the UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA).

مجروح شدند.^۹ بمباران وسیع رژیم صهیونیستی در غزه پرسنل پزشکی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و نیروهای ملل متحد را نیز مورد اصابت قرار داد.^{۱۰}

همچنین اقدام این رژیم در تخریب تأسیسات غیرنظامی، خانه‌ها، اماکن عمومی، مدارس، مساجد، مراکز و ایستگاه‌های خبری برطبق حقوق بین‌الملل و کنوانسیون‌های ژنو جنایت جنگی محسوب می‌شود.^{۱۱} رژیم صهیونیستی اقدامات خود در خصوص حمله به اهداف غیرنظامی را با این ادعا توجیه کرده که این اموال به ظاهر غیرنظامی بوده، ولی در واقع برای اهداف نظامی به کار برده می‌شده‌اند.^{۱۲}

رژیم صهیونیستی زیرساخت‌های حیاتی، از جمله شبکه توزیع آب و برق را به شدت تخریب کرده که با توجه به محاصره طولانی غزه منجر به بروز فاجعه انسانی شده است؛ زیرا به‌رغم وجود امکان تعمیر و بازسازی تأسیسات تخریب شده، ادامه محاصره از سوی رژیم صهیونیستی مانع انتقال ابزارها و امکانات مورد نیاز است.^{۱۳} در جریان وقایع اخیر غزه، مؤسسات و نهادهای آموزشی و فرهنگی در سطح وسیع تخریب شده‌اند^{۱۴} و همین امر ایجاب کرده که شورای حقوق بشر استانداردهای حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه در خصوص حمایت از نهادهای مذکور را مورد تأکید قرار دهد.^{۱۵} بنا بر گزارش عفو بین‌الملل، احتمال زیاد می‌رود که رژیم صهیونیستی ممنوعیت حمله علیه اموالی را که برای ادامه حیات سکنه غیرنظامی ضروری است برطبق ماده (۲) ۵۴ پروتکل الحاقی اول (۱۹۷۷) نقض کرده باشد.^{۱۶}

9. Human Rights Situation in Palestine and Other Occupied Arab Territories, Report of the Secretary-General, Follow-up on the implementation of the recommendations contained in the report of the high-level fact-finding mission to Beit Hanoun established under Human Rights Council resolution S-3/1, A/HRC/10/27, 6 March 2009. p. 2.

10. Human Rights Situation in Palestine and Other Occupied Arab Territories, A/HRC/10/NGO/101, 27 February 2009. p. 4.

11. *Ibid.*

12. به‌طور نمونه، رژیم صهیونیستی ادعا کرده که از مدارس، مساجد و خانه‌های مسکونی برای ذخیره یا تولید مهمات، راکت‌ها یا سایر سلاح‌ها، فرماندهی یا کنترل مراکز، اقامت مبارزان حماس برای حمله علیه شهرها یا نیروهای رژیم صهیونیستی استفاده می‌شده، اما در بسیاری از موارد دلایل و مستندات برای اثبات این ادعاها وجود ندارد. رک.

Amnesty International, *The Conflict in Gaza*, January 2009. p. 13.

13. ICRC, *Gaza: hope emerging despite urgent needs and uncertainty about future*, 25 January 2009, p. 2, available at: <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng.nsf/htmlall/palestine-update-250109?opendocument>.

14. برطبق قسمت ۹ بند «ب» ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، هدایت عمدی حملات بر ضد ساختمان‌های اختصاص یافته به اهداف مذهبی، آموزشی، هنری، علمی یا خیریه، آثار تاریخی و بیمارستان‌ها جنایت جنگی قلمداد می‌شود.

15. Human Rights Situation in Palestine and Other Occupied Arab Territories, A/HRC/S-9/NGO/6, 8 January 2009. Paras.3-6.

16. Amnesty International, *the Conflict in Gaza*, January 2009. p. 13

بنا به گزارش محققین عفو بین‌الملل و اظهارات برخی از سربازان رژیم صهیونیستی، در جنگ اخیر غزه، حملات متعدد غیرمجاز علیه مردم بی‌دفاع غیرنظامی انجام گرفته که تعداد زیادی از آنها کودک بوده‌اند. در یکی از خانه‌های فلسطینی که توسط ارتش رژیم صهیونیستی اشغال و ویران شده بود یادداشتی از یک فرمانده رژیم صهیونیستی بر جای مانده که شامل دستورالعمل‌های اجرایی متعدد بود. از جمله می‌توان به «قواعد اقدام»^{۱۷} اشاره کرد که برطبق آن، حمله به غیرنظامیان حتی در حین عملیات امداد و نجات مجاز دانسته شده است. در این صورت می‌توان دریافت که به چه دلیل تعداد زیادی از آمبولانس‌ها مورد حمله نیروهای رژیم صهیونیستی قرار گرفتند. همچنین تلویزیون رژیم صهیونیستی در گزارشی از یک فرمانده درباره شرح وظایف ارتش قبل از ورود به غزه نشان داد که وی اظهار داشت: «اگر فرد مشکوکی بر بام خانه‌ای بود ما به او شلیک می‌کنیم... بگذارید اشتباهات علیه حیات آنها باشد، نه ما».^{۱۸}

برطبق قسمت چهارم از بند «الف» ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، تخریب‌های گسترده و ضبط اموال که ضرورت‌های نظامی آن را توجیه نمی‌کند و به‌صورت خودسرانه و غیرقانونی اجرا شده، جنایت جنگی قلمداد می‌شود.

مبحث دوم) ممنوعیت حمله کورکورانه و نامتناسب

علاوه بر اینکه بسیاری از بمباران‌های هوایی و سایر حملات رژیم صهیونیستی دقیقاً علیه غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی در غزه سازماندهی شده، در بسیاری از موارد، حمله به اهداف نظامی بدون رعایت اصل تناسب و اصل تفکیک صورت گرفته است.^{۱۹} ماده (۴) ۵۱ پروتکل الحاقی اول، حملات کورکورانه را ممنوع می‌کند. آتش توپخانه‌های رژیم صهیونیستی بر مناطق غیرنظامی پرجمعیت در غزه، حملات کورکورانه محسوب می‌شود. حملات توپخانه‌ها و خمپاره‌اندازها و شلیک گلوله از تانک‌ها و کشتی‌های نیروی دریایی، خصوصاً در مناطق تمرکز جمعیت غیرنظامی، نمی‌تواند به‌طور دقیق اهداف نظامی را هدف قرار دهد. درحالی‌که رژیم صهیونیستی سلاح‌ها و مهمات پیشرفته دارد، متعهد است شیوه‌هایی از حمله را انتخاب کند که خطر حمله علیه غیرنظامیان را کاهش دهد.^{۲۰}

17. Rules of Engagement: Fire also up on rescue.

18. Amnesty International, Israel Troops Reveal Gaza Abuses, 1 April 2009, p.1, available at: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/pages/crisis-in-gaza-background>.

19. Amnesty International, Document- Israel/ OPT: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ Gaze, 23 February 2009, p.2. available at: <http://www.amnesty.org/en/gaza-crisis>.

۲۰. خود رژیم صهیونیستی نیز خاطرنشان کرده که عملکرد توپخانه‌هایش همراه با خطر غیرقابل قبول بوده است. رک. Amnesty International, The Conflict in Gaza: January 2009, pp. 14-15.

حملات نامتناسب، نوعی از حملات کورکورانه هستند که مطابق بند «ب» قسمت پنج ماده ۵۱ پروتکل الحاقی اول ۱۹۷۷ عبارت است از حمله‌ای که انتظار می‌رود به‌طور اتفاقی موجب صدمه جانی به افراد غیرنظامی، مجروح شدن آنها و وارد آمدن خسارت به اموال غیرنظامی یا مجموعه‌ای از آنها گردد که نسبت به مزیت‌های نظامی مشخص و مستقیمی که پیش‌بینی شده است زیاده از حد باشد. همچنین برطبق قسمت چهارم از بند «ب» ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری حمله نامتناسب، جنایت جنگی محسوب می‌شود. رژیم صهیونیستی، خانه‌های مسکونی را در غزه با این ادعا که رهبران حماس را هدف قرار داده، بمباران کرده است. برخی از حمله‌ها به منازل رهبران حماس منجر به کشته شدن ده‌ها نفر از غیرنظامیان شده؛ هرچند برای نیروهای رژیم صهیونیستی محرز بوده که احتمالاً شخص مورد هدف در محل حضور نداشته یا غیرنظامیان دیگری در جریان حمله کشته خواهند شد.^{۲۱}

همچنین انجام عمدی حمله با علم به اینکه چنین حمله‌ای باعث تلفات قابل پیش‌بینی جانی یا آسیب به غیرنظامیان یا خسارت به اهداف غیرنظامی یا خسارت گسترده درازمدت و شدید به محیط زیست خواهد شد، به‌نحوی که خسارت مذکور آشکارا نسبت به فایده نظامی مورد انتظار از آن حمله بیشتر باشد نیز مشمول این ممنوعیت خواهد شد.

مبحث سوم) اقدامات احتیاطی در حمله

ماده ۵۷ پروتکل الحاقی اول (۱۹۷۷) در رابطه با اقدامات احتیاطی، تعهداتی را بر دولت‌ها تحمیل می‌کند. از جمله برطبق بند دوم قسمت دوم از ماده مذکور، طرفین مخاصمه باید کلیه احتیاط‌های ممکن را در انتخاب وسایل و شیوه‌های حمله به عمل آورند تا در هنگام حمله از خسارت جانی اتفاقی به غیرنظامیان، مجروح شدن غیرنظامیان و نیز آسیب رساندن به اموال غیرنظامی اجتناب کرده یا آن را به حداقل برسانند. شیوه‌ها و ابزارهای به‌کار برده شده توسط رژیم صهیونیستی، حاکی از عدم رعایت اقدامات احتیاطی توسط آن است. شروع حمله توسط رژیم صهیونیستی در زمانی صورت گرفته که خیابان‌های غزه شلوغ و مملو از جمعیت بوده است.^{۲۲} موارد دیگری نیز وجود دارد که نشان می‌دهد انتخاب زمان حملات توسط نیروهای رژیم صهیونیستی بر کشتار و مجروح کردن غیرقانونی مردم غیرنظامی دلالت می‌کند. به‌طور نمونه در ۳ ژوئیه ۲۰۰۹ یک مسجد در بیت لاهیا در هنگام نماز عصر مورد حمله قرار گرفت. بنابراین به

21. *Ibid.*, p. 15.

22. به‌طور نمونه در نخستین دقایق حمله در ۲۷ دسامبر ۲۰۰۸، تعداد ۷ دانش‌آموزی که پس از اتمام کلاس از مدرسه سازمان ملل در حال عزیمت به خانه بودند، کشته شدند. حمله در ساعات پرتردد روز شنبه آغاز شد و مردم غزه را غافلگیر کرد. رک.

Amnesty International, the Conflict in Gaza, January 2009, p. 16.

جای صدمات حداقلی، کشتار و مجروح کردن حداکثری غیرنظامیان مد نظر بوده است. مساجد معمولاً از اماکن غیرنظامی مورد حمایت هستند، درحالی که تعدادی از مساجد در غزه مورد تخریب قرار گرفته،^{۲۳} رژیم صهیونیستی ادعا کرده که مسجد را به این دلیل هدف قرار داده که محل انبار مهمات بوده است. بر فرض که ادعای مذکور صحیح باشد رژیم صهیونیستی اقدامات احتیاطی لازم، نظیر اخطار به غیرنظامیان حاضر در مسجد یا انتخاب زمانی که غیرنظامیان کمتری در مسجد حضور داشته باشند را به عمل نیاورده است. رژیم صهیونیستی مدعی شده به اماکنی حمله کرده که حماس و دیگر نیروهای نظامی فلسطینی برای حملات راکتی به رژیم صهیونیستی از آنجا استفاده می‌کردند. حتی اگر رژیم صهیونیستی مطمئن بوده که راکت‌ها از چه مکان خاصی پرتاب شده‌اند، قبل از حمله به آن اماکن، متعهد به انجام اقدامات احتیاطی لازم بوده است. بنا بر گزارش عفو بین‌الملل در مواردی که نیروهای رژیم صهیونیستی اخطارهایی به غیرنظامیان دادند، به نظر می‌رسد اغلب شیوه‌های غیرمؤثری را در حمایت از غیرنظامیان اتخاذ کرده‌اند. برخی از معیارهای کلیدی اخطار مؤثر که توسط رژیم صهیونیستی رعایت نشده، شامل زمان‌بندی مناسب، اطلاع به غیرنظامیان در خصوص راه فرار امن، فراهم کردن عبور و مرور ایمن و وجود زمان کافی برای فرار قبل از حمله است.^{۲۴}

مبحث چهارم) اقدامات احتیاطی در دفاع و ممنوعیت استفاده از «سپر انسانی»

مطابق بند دوم ماده ۵۸ پروتکل الحاقی اول (۱۹۷۷) طرفین مخاصمه باید تا سر حد امکان سعی کنند از قراردادن هدف‌های نظامی در مناطق پرجمعیت یا در نزدیکی آن خودداری ورزند. حقوق بین‌الملل بشردوستانه صریحاً استفاده از تاکتیک‌هایی را که به وسیله «سپر انسانی» در صدد ممانعت از حمله به اهداف نظامی است، ممنوع می‌کند.^{۲۵} برطبق بند دوم از قسمت دوم ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، کاربرد سپر انسانی، جنایت جنگی است. نیروهای رژیم صهیونیستی در غزه وارد خانه‌های فلسطینی‌ها شده، سکنه‌خانه را مجبور به اقامت در زیرزمین

23. Human Rights Situation in Palestine and Other Occupied Territories, A/HRC/S-9/NGO/6, 8 January 2009, para. 5.

۲۴. گزارش‌های موجود حاکی از آن است که حملات یا انفجارهای زمینی خیلی زود پس از اخطار به غیرنظامیان انجام گرفت. به‌طور نمونه در مورد یک حمله به بیش از ۱۰۰ غیرنظامی در خانه مسکونی در زیتون در شهر غزه اطلاع داده شد. نیروهای رژیم صهیونیستی آن خانه را روز بعد مورد هدف گلوله قرار دادند و منجر به قتل ۳۰ نفر شدند. رک.

OCHA, Protection of Civilians Weekly Reports, 1-8 January 2009: [http:// www. Ochaopt. org/documents/ocha-opt-protection-of-civilians-weekly-2009-01-08-english.pdf](http://www.Ochaopt.org/documents/ocha-opt-protection-of-civilians-weekly-2009-01-08-english.pdf).

۲۵. ماده ۲۸ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹ مقرر می‌کند: «هیچ شخص مورد حمایتی نباید به صرف اینکه حضور فیزیکی وی باعث در امان ماندن برخی نقاط از حملات نظامی می‌شود، مورد استفاده قرار گیرد». بند هفتم از ماده ۵۱ پروتکل اول (۱۹۷۷) استفاده از سپر انسانی را ممنوع می‌کند.

کردند و خود از این منازل به عنوان پایگاه نظامی و مقر تک تیراندازها استفاده کردند و غیرنظامیان را به عنوان سپر انسانی مورد استفاده قرار دادند. برخی از خانواده‌های فلسطینی اذعان کردند که در جنگ اخیر غزه، نیروهای مسلح حماس و یا اعضای دیگر گروه‌های نظامی فلسطینی در مواردی که ساکنین محل مخالفت خود را با حضور ایشان ابراز می‌داشتند، موافقت می‌کردند که مناطق نزدیک به محل سکونت غیرنظامیان را بدون انجام حمله علیه نیروهای رژیم صهیونیستی تخلیه کنند. در مواردی نیز پس از انجام حمله، مکان مزبور را ترک می‌کردند.^{۲۶}

گفتار دوم) نقض تعهد به رعایت ممنوعیت‌ها در انتخاب ابزارهای نبرد

ممنوعیت به کارگیری بعضی ابزارهای نبرد بر پایه دو اصل اساسی حقوق بین‌الملل بشردوستانه استوار است. اصل اول اینکه در هر مخاصمه مسلحانه، طرف‌های متخاصم در همه حال باید غیررزمندگان را از رزمندگان تمایز بدهند و در نتیجه نباید از سلاح‌هایی استفاده کنند که قادر به تشخیص هدف غیرنظامی از هدف نظامی نیستند. اصل دوم آنکه نباید بر رزمندگان رنج و درد بیهوده وارد کرد. پس استفاده از سلاح‌هایی که چنین اثری دارد و بی‌فایده درد و رنج آنان را تشدید می‌کند، ممنوع است.^{۲۷}

برطبق قسمت ۲۰ بند «ب» ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری به کار بردن سلاح‌ها، پرتابه‌ها، مواد و روش‌های جنگی که دارای خاصیت آسیب‌رسانی بیش از حد یا موجب رنج غیرلازم می‌شوند یا آنکه ذاتاً مغایر با حقوق بین‌الملل منازعات مسلحانه هستند، جنایت جنگی قلمداد می‌شود.

سازمان ملل و بسیاری از نهادهای حقوق بشری (از جمله عفو بین‌الملل، دیده‌بان حقوق بشر و غیره) در گزارش‌های خود با استناد به دلایل و مستندات متقن از کاربرد سلاح‌های نامتعارف توسط رژیم صهیونیستی علیه مردم غیرنظامی فلسطین در مناطق پرجمعیت غزه خبر دادند. برطبق گزارش کمیته تحقیق سلاح‌های نوین^{۲۸} نیروهای اشغالگر رژیم صهیونیستی در جنگ غزه نیز همانند جنگ ۳۳ روزه لبنان در سال ۲۰۰۶ سلاح‌های نامتعارف نوین را در قبال جمعیت غیرنظامی به کار بردند. کمیته مذکور نهایتاً به این نتیجه رسیده که رژیم صهیونیستی

26. Amnesty International, The Conflict in Gaza, January 2009, p.18.

27. ممتاز و رنجبریان، همان، صص ۱۴۹-۱۵۰.

28. The New Weapons Research Committee (NWRC)

سلاح‌های انفجاری حاوی ذرات فلزی متراکم، بمب‌های ترموباریک،^{۲۹} بمب‌های خوشه‌ای، سلاح‌های حاوی اورانیوم و فسفر سفید و دیگر انواع سلاح‌های نوین را به کار برده است.^{۳۰} حقوق بین‌الملل بشردوستانه کاربرد سلاح‌هایی را که دارای ماهیت کورکورانه هستند و سلاح‌هایی که جراحات‌های شدید و درد و رنج غیرضروری ایجاد می‌کنند ممنوع کرده است. در نظریه تفسیری کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، موشک‌های با برد مسافت زیاد (دور انداز) که دقیقاً نمی‌توان با آنها هدف‌گیری کرد «سلاح‌های کورکورانه» محسوب شده‌اند.^{۳۱} محققان و کارشناسان عفو بین‌الملل در امور مربوط به سلاح‌ها اقدام به جمع‌آوری اجزاء، ذرات و ترکیبات تسلیحات کاربردی توسط نیروهای رژیم صهیونیستی کردند که شامل گلوله‌های توپ، گلوله‌های تانک، مین‌های ضد تانک و گلوله‌های حاوی فسفر سفید است. مستندات موجود حاکی از آن است که در بسیاری از موارد، اقدام طرفین خصوصاً رژیم صهیونیستی در کاربرد این سلاح‌ها منجر به نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه شده و حتی در مواردی، جنایت جنگی قلمداد می‌شود.

مبحث اول) تسلیحات هوایی استفاده شده

عفو بین‌الملل، بقایای تسلیحات هوایی را که رژیم صهیونیستی در غزه به کار برده مورد بررسی قرار داد و از این طریق، اجزای به‌جا مانده از این تسلیحات را در ابعاد مختلف تجزیه و تحلیل کرد. در میان این یافته‌ها می‌توان به پرتابه‌های ۲۰ میلی‌متری کنون^{۳۲} و هل فایر^{۳۳} و دیگر پرتابه‌های شلیک شده از هلی‌کوپترها و هواپیماهای بدون سرنشین و نیز اجزای بزرگ بمب‌هایی که هواپیماهای جنگی اف-۱۰ افکنند، اشاره کرد. آثار و بقایای بمباران‌های هوایی در سرتاسر غزه، از جمله خیابان‌ها، زمین‌های بازی مدارس، بیمارستان‌ها و خانه‌های مسکونی به‌وضوح قابل رؤیت است. صدها خانه به‌طور کامل در اثر بمباران هوایی اف-۱۶ تخریب شدند. کدها و علائم موجود بر روی بقایای این تسلیحات نشان می‌دهد که از تولیدات شرکت امریکایی رایتون^{۳۴} هستند.^{۳۵}

29. thermobaric bomb

30. Human Rights Situation in Palestine and Other Occupied Arab Territories, A/HRC/10/NGO/101, 27 February 2009, p. 4.

31. Amnesty International, The Conflict in Gaza: January 2009, pp. 19-20.

32. Connon

33. Hellfire

34. Raython

35. Amnesty International, Document- Israel/OPT: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ GAZA. 23 February 2009, p. 6.

مبحث دوم) توپ و خمپاره

در طول سه هفته مخاصمه، نیروهای رژیم صهیونیستی در سطح گسترده‌ای از توپ، از جمله توپ‌های ۱۵۵ میلی‌متری حاوی فسفر سفید در مناطق مسکونی استفاده کردند که این اقدام منجر به کشته و مجروح شدن غیرنظامیان گردید. خانه‌ها، مدارس، تأسیسات درمانی و پزشکی و ساختمان‌های سازمان ملل که همگی اهداف غیرنظامی هستند توسط توپ‌های رژیم صهیونیستی مورد اصابت قرار گرفتند. گلوله‌های توپ نوعاً به‌منظور کاربرد در سرزمین‌ها و مناطق جنگی استفاده می‌شوند و از آنجا که امکان تشخیص و تفکیک در هدف‌گیری را ندارند نباید از آنها در مناطق غیرنظامی استفاده شود؛ درحالی‌که در مخاصمه اخیر غزه از این گلوله‌ها در مناطق مسکونی غیرنظامی که دارای جمعیت متراکم بوده، استفاده شده است. بنا به گزارش نیروهای رژیم صهیونیستی علاوه بر توپ و خمپاره، مین‌های ضد تانک نیز برای تخریب خانه‌های فلسطینی در غزه مورد استفاده قرار گرفته است.^{۳۶}

مبحث سوم) سلاح‌های خوشه‌ای^{۳۷}

بمب‌های خوشه‌ای، انبوهی از گلوله یا مهمات را بر منطقه وسیعی (به‌طور معمول به وسعت یک یا دو زمین فوتبال) پراکنده می‌کنند. این بمب‌ها ممکن است از طریق هواپیما، توپخانه یا راکت‌انداز پرتاب شوند. کاربرد این تسلیحات در مناطق تمرکز جمعیت غیرنظامی، نقض ممنوعیت حمله کورکورانه است. کاربرد سلاح‌های خوشه‌ای، تهدید جدی مستمری بر غیرنظامیان تحمیل می‌کند. کاربرد بمب‌های خوشه‌ای، توسط رژیم صهیونیستی در لبنان در سال ۲۰۰۶ به‌رغم گذشت ۲ سال از زمان مخاصمه، مشکلات درازمدتی را به همراه داشته است و هنوز مهمات خوشه‌ای عمل نکرده، منجر به مرگ و جراحت غیرنظامیان لبنانی می‌شود.^{۳۸}

کنوانسیون جدیدی که سلاح‌های خوشه‌ای را ممنوع می‌کند در دابلین در مه ۲۰۰۸ تدوین شده و از ۳ دسامبر ۲۰۰۸ برای امضاء مفتوح است. برطبق ماده ۱ کنوانسیون مربوط به سلاح‌های خوشه‌ای^{۳۹} هر دولت متعهد است که اولاً از سلاح‌های خوشه‌ای استفاده نکند، ثانیاً تولید، گسترش، ذخیره‌سازی، نگهداری یا انتقال سلاح‌های خوشه‌ای را مستقیم یا غیرمستقیم انجام ندهد و ثالثاً دولت دیگری را در انجام فعالیت‌های ممنوع، کمک، تشویق یا ترغیب نکند.^{۴۰}

36. *Ibid*, p. 5.

37. cluster munitions

38. برای اطلاعات بیشتر درباره صدمات ناشی از بمب‌های خوشه‌ای در لبنان، رک.

UN Mine Action Coordination Centre in South Lebanon (<http://www.maccsl.org>).

39. Convention on Cluster Weapons

40. Amnesty International, *The Conflict in Gaza*: January 2009, pp. 21-22. .

مبحث چهارم) سلاح‌های انفجاری حاوی ذرات فلزی متراکم^{۴۱}

گزارش‌هایی مبنی بر کاربرد سلاح‌های انفجاری حاوی ذرات فلزی متراکم توسط نیروهای رژیم صهیونیستی در غزه وجود دارد. البته محققین عفو بین‌الملل در غزه نتوانسته‌اند کاربرد چنین سلاح‌هایی را اثبات کنند؛ اما در مصاحبه با پزشکان معالج مجروحان، آنها کاربرد این سلاح‌ها را مورد تأیید قرار دادند.^{۴۲} این سلاح‌ها حاوی پودری از مواد بسیار منفجره به همراه فلزهایی با چگالی بالا از جمله تنگستن هستند که آثار ناگهانی و زیان‌بار و حتی مرگبار در محل انفجار دارند. این نوع سلاح‌ها به‌طور مشخص برطبق حقوق بین‌الملل ممنوع نیستند، اما آثار زیان‌بار طولانی‌مدت این تسلیحات بر سلامتی افراد، این ضرورت را ایجاد می‌کند که مطالعات و بررسی لازم در خصوص کاربرد آنها در حقوق بین‌الملل انجام پذیرد. پزشکان با اشاره به برخی آثار غیرعادی بر بدن قربانیان خاطرنشان کرده‌اند که احتمالاً این آثار ناشی از این سلاح‌ها است^{۴۳} و البته تصریح کرده‌اند که درمان این مجروحان به دلیل نامعین بودن^{۴۴} ماهیت تسلیحاتی که منجر به بروز جراحت شده، بسیار مشکل است. در صورتی که مشخص شود چنین سلاح‌هایی منجر به بروز زخم و جراحت‌های زائد و رنج غیرضروری می‌شوند یا کاربرد آنها ناقض مفاد پروتکل الحاقی اول به کنوانسیون سلاح‌های متعارف (۱۹۸۰)^{۴۵} است، نه تنها کاربرد این سلاح‌ها علیه غیرنظامیان ممنوع است، بلکه طرفین مخاصمه مجاز به استفاده از آنها علیه نظامیان نیز نیستند.^{۴۶}

41. Dense Inert Metal Explosives (DIME).

۴۲. برای مطالعه بیشتر در خصوص این موضوع رجوع کنید به:

Amnesty International, Occupied Palestine Territories: Israel must disclose weapons it used in Gaza attacks, 22 January 2009. Available at: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/pages/crisis-in-gaza-background>.

۴۳. بنا به ادعان پزشکان، زخم‌ها و جراحت‌های برخی قربانیان، وضعیتی شبیه داغ زدگی دارند که بسیار کم خونریزی دارد و یا اصلاً خونریزی ندارد و سوختگی عمیق، وخامت حال و بعضاً مرگ مجروحان را به دنبال داشته است. رک.

Amnesty International, Document- Israel /opt: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ Gaza, 23 February 2009, p. 13.

۴۴. عفو بین‌الملل مصرانه از رژیم صهیونیستی خواست سلاح‌هایی را که نیروهای آن در جریان مخاصمه غزه به کار بردند، فاش سازد تا بتوان اقدامات درمانی و پزشکی مقتضی را در خصوص معالجه قربانیان به کار برد. رک.

Amnesty International, Document- Israel / OPT: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ GAZA, 23 February 2009, p. 3.

45. The Protocol on Non-Detectable Fragments (Protocol I to the Convention on Conventional Weapons of 10 October 1980).

46. Amnesty International, Document- Israel /opt: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ Gaza, 23 February 2009, p. 14.

مبحث پنجم) کاربرد غیرقانونی فسفر سفید در غزه

استفاده گسترده رژیم صهیونیستی از مهمات حاوی فسفر سفید در طول ۲۲ روز اقدامات نظامی در غزه سبب شده که نهادهای حقوق بشری، انتقاداتی را بر نحوه عملکرد رژیم صهیونیستی در مخاصمه اخیر غزه مطرح کنند.^{۴۷} دیده‌بان حقوق بشر در گزارش خود که مبتنی بر تحقیقات عمیق در غزه بوده، تأکید کرده است که نیروهای دفاعی رژیم صهیونیستی (IDF)^{۴۸} مکرراً مهمات حاوی فسفر سفید، را در هوا بر فراز مناطق پرجمعیت منفجر کرده‌اند که منجر به کشته و مجروح شدن غیرنظامیان و ورود خسارت به اماکن و تأسیسات غیرنظامی شده است. مهمات حاوی فسفر سفید، عامل اصلی کشتار در غزه نبوده است اما کاربرد آن در مناطق پرجمعیت، نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه محسوب می‌شود که طرفین مخاصمه را ملزم به اتخاذ کلیه اقدامات احتیاطی ممکن می‌کند تا از صدمه به غیرنظامیان جلوگیری شود.^{۴۹}

ارتش رژیم صهیونیستی، فسفر سفید را که دارای آثار آتش‌زایی فراوان است در مناطق مسکونی پرجمعیت غزه و اطراف آن به کار برد. بنا بر گزارش‌ها و شواهد موجود پس از اجرای آتش‌بس در ۱۸ ژوئیه، مهمات حاوی فسفر هنوز در حال سوختن بوده است. فسفر سفید یک سلاح است که از آن به‌منظور استتار کردن مسیر حرکت نیروهای نظامی در مناطق جنگی استفاده می‌شود، ولی کاربرد این ماده در مناطق تمرکز جمعیت غیرنظامی به دلیل عدم امکان رعایت اصل تفکیک، حمله کورکورانه قلمداد می‌شود و در نتیجه، جنایت جنگی است.^{۵۰}

بنا بر گزارش دیده‌بان حقوق بشر، عمد یا قصور نیروهای رژیم صهیونیستی در کاربرد مهمات حاوی فسفر سفید از چند طریق احراز شده است:

اول، کاربرد مکرر بمب‌های هوایی حاوی فسفر سفید در مناطق تمرکز جمعیت غیرنظامی تا آخرین روزهای حمله، احتمال هرگونه کاربرد اتفاقی یا جزئی را منتفی می‌سازد، بلکه شواهد موجود حاکی از وجود رویه و الگو در خصوص استفاده غیرقانونی از فسفر سفید توسط رژیم صهیونیستی است.

۴۷. رژیم صهیونیستی فسفر سفید را در گذشته نیز به کار برده است. از جمله می‌توان به جنگ لبنان در سال ۱۹۸۲ اشاره کرد. همچنین رژیم صهیونیستی پذیرفت که در جنگ اخیر لبنان در سال ۲۰۰۶ نیز بمب‌های فسفری به کار برده است. اما در مخاصمات مذکور به‌طور غیرمستقیم از مهمات حاوی فسفر سفید استفاده کردند؛ بدین ترتیب که اجزای مشتعل فسفر سفید به اهداف اصابت نکردند، بلکه از آنها به‌وسیله نورافکن‌هایی جهت کسب اطلاعات از اهداف مورد حمله استفاده شد. رک. Haaretz, 22 October 2006, <http://www.haaretz.com/hasen/objects/pages/printArticleEn.jhtml?itemNo=777560>.

48. Israel Defense Forces (IDF)

49. 09. Human Rights watch, Rain of Fire: Israel's Unlawful Use of White Phosphorus in Gaza, March 20 p. 1. available at: <http://www.hrw.org/en/features/rain-fire-white-phosphorus-gaza-background>.

50. Amnesty International, Document- Israel /opt: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ Gaza, 23 February 2009, p. 7.

دوم، نیروهای رژیم صهیونیستی از آثار فسفر سفید و خطرهای آن برای غیرنظامیان آگاهی و اطلاع کافی داشته‌اند.

سوم، اگر فسفر سفید به‌عنوان یک سلاح «کورکننده» و «استارکننده» به‌کار رفته، رژیم صهیونیستی در کاربرد جایگزین‌های در دسترس خصوصاً مهمات گازی که با همان فواید تکنیکی، فاقد آثار خطرناک بر غیرنظامیان هستند، مرتکب قصور شده است.^{۵۱}

چهارم، بنا بر تحقیقات دیده‌بان حقوق بشر، نیروهای رژیم صهیونیستی مهمات حاوی فسفر سفید را به شیوه‌ای نامتناسب و مغایر با اصل تفکیک به‌کار برده‌اند که در این مورد حتی اگر هدف از کاربرد فسفر سفید به‌عنوان سلاح «کورکننده» بوده، باز هم مغایر با حقوق بین‌الملل بشردوستانه است. بنا بر شواهد موجود، کاربرد فسفر سفید از سوی رژیم صهیونیستی به‌عنوان سلاح «کورکننده» محل تردید است؛ زیرا نیروهای رژیم صهیونیستی در صدد اختفا یا استتار نبوده‌اند و اگر هدف کور کردن مانور نظامی بوده، می‌توانستند به آثار کورکنندگی مشابه با استفاده از کاربرد توپ‌های دودزای دیگر که فاقد آثار خطرناکند برسند.^{۵۲}

پنجم، استفاده از مهمات حاوی فسفر سفید همچنین ممکن است نقض این اصل قلمداد گردد که نباید صدمات وارد بر غیرنظامیان در مقایسه با مقاصد نظامی پیش‌بینی شده، بیشتر باشد. در موارد بررسی شده توسط دیده‌بان حقوق بشر، ارزش نظامی کاربرد فسفر سفید به‌عنوان سلاح کورکننده با توجه به عدم حضور نیروهای رژیم صهیونیستی در منطقه کمتر بوده و صدمه و لطمه قابل پیش‌بینی به غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی در مقایسه با کاربرد فسفر سفید اغلب بیشتر بوده و در نتیجه به نظر می‌رسد که توجیه رژیم صهیونیستی مبنی بر قانونی بودن کاربرد فسفر سفید، منطبق با مقررات حقوق بین‌الملل بشردوستانه نیست.^{۵۳}

در ۱۴ ژوئیه، پلیس رژیم صهیونیستی ادعا کرد: «حماس یک گلولهٔ خمپاره حاوی فسفر سفید از غزه به رژیم صهیونیستی شلیک کرده است». پلیس در این رابطه خاطرنشان کرد که «این حمله هیچ جراحت و ضرر و زبانی در پی نداشت».^{۵۴} یکی از محققین دیده‌بان حقوق بشر در ۱۵ ژوئیه جهت انجام تحقیق و بررسی صحت این ادعا از منطقه محل اصابت بازدید کرد، اما مقامات محلی از این حمله اظهار بی‌اطلاعی کردند.^{۵۵}

51. Human Rights Watch, Rain of Fire: Israel's Unlawful use of White phosphorus in Gaza, March 2009, p. 2.

52. *Ibid.*, p. 64.

53. *Ibid.*, p. 65.

54. "Israel: Hamas Fires Phosphorus Shell", Associated Press, 14 January 2009.

55. Human Rights Watch, Rain of Fire: Israel's Unlawful Use of White Phosphorus in Gaza, March 2009, p. 14.

الف) درباره فسفر سفید

فسفر سفید یک ماده شیمیایی است که در اثر تماس با اکسیژن آتش می‌گیرد، دود غلیظ سفید رنگی تولید و بویی شبیه بوی سیر در هوا پخش می‌کند. در زمانی که فسفر سفید در تماس با بدن افراد یا اشیاء قرار می‌گیرد، سوختگی عمیق و دائمی، گرمای زیاد و مایع جاذب ایجاد می‌کند که در اجزای مواد و بافت‌های چربی بدن قابل انحلال است. علاوه بر سوختگی عمیق، فسفر سفید می‌تواند در ارگان‌های داخلی بدن نفوذ کند. بر طبق گزارش ارائه شده از سوی اداره امور پزشکی نیروهای دفاعی رژیم صهیونیستی،^{۵۶} نارسایی کلیه و بیماری‌های عفونی از آثار اجتناب‌ناپذیر فسفر سفید بر قربانیان است. همچنین در این گزارش آمده که زخم‌ها و جراحات‌های ایجاد شده بر اثر فسفر سفید به‌طور بالقوه آثار مخربی بر بافت‌ها دارد.^{۵۷} وقتی فسفر سفید در تماس با پوست قرار می‌گیرد باعث سوختگی عمیق در ماهیچه‌ها می‌شود؛ به‌طوری‌که به استخوان‌ها نیز نفوذ می‌کند. سوختن فسفر سفید مادام که اکسیژن وجود دارد، ادامه می‌یابد. عفو بین‌الملل، اسناد ارائه شده توسط رژیم صهیونیستی در رابطه با کاربرد فسفر سفید^{۵۸} را مورد توجه قرار داده است. بنا بر گزارش رئیس اداره امور پزشکی نیروهای دفاعی رژیم صهیونیستی، آزمایش‌های انجام گرفته نشان می‌دهد که در مورد حیوانات، سوختگی ۱۲ تا ۱۵ درصد و در مورد انسان حتی سوختگی کمتر از ۱۰ درصد ممکن است منجر به مرگ شود.^{۵۹}

در گزارشی هم که از سوی وزیر سلامت رژیم صهیونیستی تحت عنوان «در معرض فسفر سفید»^{۶۰} ارائه شده بر خطرهای پزشکی فسفر سفید تأکید شده است. در این گزارش از «سمی شدن سیستماتیک» به‌عنوان یکی از آثار فسفر سفید نام برده شده است. آثار سمی ناشی از فسفر سفید، وخامت زخم‌ها را تشدید می‌کند و می‌تواند منجر به مرگ قربانی شود.^{۶۱}

56. The Office of IDF chief medical officer

57. Human Rights Watch, Rain of Fire: Israel's Unlawful use of White phosphorus in Gaza, March 2009, p. 11.

58. "Gaza burned victims exhibit possible signs of white phosphorous wounds", Haaretz, 5 February 2009: <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1061720.html>.

59. Amnesty International, Document- Israel /opt: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ Gaza, 23 February 2009, pp. 7-8.

60. "Exposure to White Phosphorous".

61. Human Rights watch, Rain of Fire: Israel's Unlawful use of White phosphorus in Gaza, March 2009, pp.11-12.

ب) فسفر سفید و حقوق مربوط به سلاح‌های آتش‌زا

حقوق بین‌الملل بشردوستانه، مهمات حاوی فسفر سفید را به‌عنوان یک سلاح «کورکننده» جهت اختفای اقدامات نظامی یا به‌عنوان یک سلاح آتش‌زا ممنوع نکرده است.^{۶۲} پروتکل سوم کنوانسیون مربوط به سلاح‌های متعارف، ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های کاربرد سلاح‌های آتش‌زا را در برمی‌گیرد.^{۶۳} برطبق این پروتکل، سلاح آتش‌زا به هر سلاح یا مهماتی اطلاق می‌گردد که به‌دلیل وجود شعله، حرارت یا آمیخته‌ای از آنها یا انجام واکنش شیمیایی ناشی از مواد، منجر به آتش گرفتن اهداف یا ایجاد سوختگی بر بدن افراد می‌شود. برطبق این تعریف، فسفر سفید یکی از سلاح‌های آتش‌زا محسوب می‌گردد. برطبق بند دوم ماده ۲ کاربرد سلاح‌های آتش‌زای هوایی علیه اهداف نظامی که در مجاورت غیرنظامیان قرار گرفته، ممنوع است بنابراین، بمباران هوایی مناطق مسکونی با مهمات حاوی فسفر سفید غیرقانونی است؛ زیرا غیرنظامیان را در معرض خطر غیرضروری قرار می‌دهد. این یک قاعده حقوق بین‌الملل عرفی است و لذا برای رژیم صهیونیستی لازم‌الاجرا است، حتی اگر عضو پروتکل سوم نباشد.^{۶۴} برطبق حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی، کاربرد سلاح‌های آتش‌زایی که ایجاد درد و رنج غیرضروری می‌کنند، ممنوع است.^{۶۵} بنابراین هرگاه سلاح مشابهی موجود است که درد و رنج غیرضروری کمتری ایجاد می‌کند نباید از فسفر سفید به‌عنوان سلاح ضد نفر استفاده کرد. در حقوق بین‌الملل، فسفر سفید به‌عنوان یک سلاح شیمیایی احصا نشده و بنابراین در معاهدات بین‌المللی کاربرد آن ممنوع نیست، اما کاربردش مانند سایر سلاح‌ها توسط اصول اساسی حقوق بین‌الملل بشردوستانه محدود شده است؛ از جمله اینکه باید به شیوه‌ای به‌کار رود که تفکیک میان نظامیان و غیرنظامیان را رعایت شود و هرگز غیرنظامیان هدف قرار نگیرند.^{۶۶}

مواضع اعلام شده از سوی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ نیز در خصوص کاربرد فسفر سفید توسط رژیم صهیونیستی در غزه حائز اهمیت است. در ۱۳ ژوئیه، بنا بر گزارش برخی منابع خبری، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ اعلام کرد که «استفاده از فسفر سفید در جریان مخاصمات مسلحانه برای ایجاد دود استتارکننده و یا آشکار کردن اهداف مورد حمله برطبق حقوق بین‌الملل

62. *Ibid.*, p. 60.

63. Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Incendiary Weapons (protocol III to the CCW), entered into force dec. 2, 1983.

64. Amnesty International, *The Conflict in Gaza*, January 2009, p. 21.

65. International Committee of the Red Cross (ICRC), *Customary International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, rule 85.

66. Human Rights Watch, *Rain of Fire: Israel's Unlawful use of White phosphorus in Gaza*, March 2009, pp. 3 - 11

ممنوع نیست. همچنین کمیته مذکور اعلام داشت مدارک و مستندات کافی که اثبات کند رژیم صهیونیستی از فسفر سفید برای مقاصد دیگری غیر از آنچه بیان شد، استفاده کرده، موجود نیست». دو روز بعد در ۱۵ ژوئیه، متعاقب گزارش‌های جدید مبنی بر اقدام نیروهای رژیم صهیونیستی در بمباران آژانس ملل متحد برای کار و رفاه آوارگان فلسطینی^{۶۷} واقع در شهر غزه با فسفر سفید، سخنگوی رژیم صهیونیستی با استناد به گزارش کمیته بین‌المللی صلیب سرخ هرگونه نقض مقررات حقوق بین‌الملل توسط نیروهای خود را انکار کرد.^{۶۸} در ۱۷ ژوئیه، کمیته مذکور صراحتاً مخالفت خود را با اظهارات ارائه شده از سوی رژیم صهیونیستی ابراز و اعلام کرد که کمیته به هیچ‌وجه مشروعیت کاربرد فسفر سفید در وقایع اخیر را مورد تأیید قرار نمی‌دهد.^{۶۹} برطبق اظهار کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به‌رغم اینکه در حقوق بین‌الملل بشردوستانه کاربرد سلاح‌های حاوی فسفر سفید به‌عنوان یک سلاح آتش‌زا منع نشده، لکن این بدان معنا نیست که استفاده از هر سلاحی که حاوی این ماده باشد، قانونی است. مشروعیت کاربرد هر سلاح باید در پرتو تمامی قواعد اساسی سنجیده شود و مشروعیت یا عدم مشروعیت کاربرد یک سلاح به عوامل متعددی بستگی دارد؛ از جمله اینکه استفاده از سلاح‌های هوایی آتش‌زا برای حمله به اهداف نظامی واقع در منطقه تمرکز جمعیت غیرنظامی ممنوع است. این ممنوعیت‌ها در پروتکل سوم کنوانسیون مربوط به سلاح‌های متعارف بیان شده است.^{۷۰}

دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در خصوص ممنوعیت «فراهم آوردن عمدی موجبات رنج عظیم یا صدمه شدید به جسم یا سلامتی» خاطرنشان کرد که این جرم موجب تحمیل صدمه است، اگرچه لزوماً موجب مرگ نشود و ایجادکننده آثار مهم و طولانی‌مدت در رابطه با تمامیت جسمانی قربانی یا سلامت فیزیکی — روانی وی خواهد بود.^{۷۱}

مبحث نهم) تعهدات بین‌المللی دولتها در پشتیبانی تسلیحاتی از رژیم صهیونیستی

بنا به گزارش عفو بین‌الملل در طول چند دهه اخیر، ایالات متحده امریکا مهم‌ترین تأمین‌کننده سلاح برای رژیم صهیونیستی است. ملکم اسمارت،^{۷۲} رئیس عفو بین‌الملل در خاورمیانه اظهار

67. UN Relief and Works Agency for Palestine Refugees (UNRWA)

68. Human Rights Watch, Rain of Fire, March 2009, p. 58.

69. International Committee of the Red Cross, "Phosphorus weapons- the ICRC'S view:", 17January 2009. <http://www.icrc.org/web/Eng/siteeng.nsf/html/weapons-interview-170109>.

70. Human Rights Watch, Rain of Fire, March 2009, pp. 58-59.

71. ICTY, the *Prosecutor v. Zlatko Aleksovski*, (Case No. IT-95-14/I-PT), Judgment of 23 March 1998, para. 45, p.19.

72. Malcom Smart

داشت: «سطح وسیعی از تخلفات نظامی رژیم صهیونیستی در غزه از طریق سلاح‌ها، مهمات و تجهیزات نظامی بوده که به‌وسیله دولت امریکا فراهم شده است». همچنین بنا به اظهارات رئیس هیأت حقیقت‌یاب عفو بین‌الملل «نیروهای رژیم صهیونیستی فسفر سفید و سایر سلاح‌های تولید شده توسط امریکا را به کار برده و مرتکب نقض‌های جدی حقوق بشردوستانه که مشمول جنایت جنگی می‌شوند، شده‌اند».^{۷۳} شورای امنیت در قطعنامه ۱۸۶۰ مورخ ۸ ژوئیه ۲۰۰۹^{۷۴} از دولت‌های عضو درخواست کرد که حداکثر تلاش خود را برای برقراری آرامش و امنیت در غزه به کارگیرند و از هرگونه انتقال غیرقانونی اسلحه و تسلیحات ممانعت به عمل آورند. برطبق راهنمای عمل ملل متحد در خصوص انتقال بین‌المللی سلاح (۱۹۹۶)^{۷۵} واژه «غیرقانونی» در برگیرنده تجارت بین‌المللی سلاح‌های متعارف است که با قوانین دولت‌ها و مقررات حقوق بین‌الملل مغایرت دارد. مسئولیت دولت‌ها در خصوص ممنوعیت نقل و انتقالات بین‌المللی سلاح‌ها - که زمینه نقض جدی حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل بشر را فراهم می‌کند- از تعهد دولت‌ها به عدم مشارکت بین‌المللی در اقدامات غیرقانونی دیگر دولت‌ها نشأت می‌گیرد. عفو بین‌الملل و دیگر سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی بر لزوم همکاری دولت‌ها در اجرای قاعده طلایی حقوق بشر تأکید کرده‌اند و این قاعده عبارت است از اینکه کلیه دولت‌ها موظفند در صورتی که احتمال می‌رود از تسلیحات نظامی آنها در ارتکاب نقض‌های جدی حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه استفاده شود از نقل و انتقال هرگونه سلاح و تجهیزات نظامی خودداری کنند.^{۷۶}

گفتار سوم) ممنوعیت مجازات جمعی

محاصره طولانی مدت غزه که از حدود ۱۸ ماه قبل از جنگ اخیر آغاز شده بود، از سوی مقامات رژیم صهیونیستی به‌مثابه مجازات جمعی^{۷۷} مردم غزه به‌دلیل حمایت از حماس تلقی می‌شود و البته این امر نقض ماده ۳۳ کنوانسیون چهارم ژنو (۱۹۴۹) است که مقرر می‌دارد: «هیچ شخص مورد حمایت را نمی‌توان برای خلافتی که شخصاً مرتکب نشده باشد، تنبیه کرد. تنبیهات دسته‌جمعی و همچنین هرگونه عمل ارباب‌آمیز یا تروریسم ممنوع است».^{۷۸} کمیته بین‌المللی

73. Amnesty International, Foreign- Supplied weapons used against civilians by Israel and Hamas, 20 February 2009.

74. Resolution of the UN Security Council 1860 (2009), of 8 January 2009.

75. The 1996 United Nations Guidelines for International Arms Transfer

76. Amnesty International, Document- Israel /opt: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ Gaza, 23 February 2009, p.17, p. 29.

77. collective punishment

78. Amnesty International, The Conflict in Gaza, January 2009, p. 10.

صليب سرخ نیز در نظریه تفسیری خود در خصوص «مجازات جمعی» خاطرنشان می‌کند: «مجازات‌هایی که بر همه یا برخی از افراد گروه به دلیل اعمالی که آن گروه انجام نداده، اعمال می‌شود، نقض مهم‌ترین اصول انسانیت است».^{۷۹} رژیم صهیونیستی با استناد به پرتاب راکت توسط نیروهای حماس و دیگر گروه‌های فلسطینی به اهداف غیرنظامی، محاصره غزه را شدت بخشید. اگرچه این اقدام نیروهای فلسطینی ممکن است نقض حقوق بین‌الملل باشد اما اولاً باید زمینه ارتکاب اقدامات انجام شده نیز همزمان با ارزیابی ماهیت آنها، در نظر گرفته شود و ثانیاً صدمات ناشی از حملات راکتی فلسطین در مقایسه با صدمات ناشی از حملات رژیم صهیونیستی بسیار کمتر بوده است. بنابراین از رژیم صهیونیستی این انتظار می‌رود که برای رفع یا حداقل کاهش شدت محاصره که سختی‌های شدیدی را بر مردم غزه تحمیل کرده است، اقدام کند، اما رژیم صهیونیستی از چنین اقدامی خودداری کرد. از منظر حقوقی، دو نکته مهم در این باره باید مدنظر قرار گیرد:

۱. گستره خسارات و صدمات وارد بر غیرنظامیان ناشی از اقدام غیرقانونی رژیم صهیونیستی بسیار بیشتر از خسارات ناشی از اقدامات فلسطین بوده است.

۲. هرگونه تلاش برای آتش‌بس پایدار باید تضمین کند رژیم صهیونیستی و حماس به حقوق بین‌الملل بشردوستانه احترام خواهند گذاشت و به‌طور عینی و ملموس‌تر به این معنا است که ممانعت و دخالت‌های اعمال شده از سوی رژیم صهیونیستی در دسترسی مردم به کالاهای ضروری برای گذران زندگی عادی باید پایان پذیرد و حتی در صورت وقوع حملات راکتی در آینده از سوی نیروهای فلسطینی، چنین محدودیت‌هایی (اعمال محاصره) به‌عنوان یک اقدام مقابله به مثل مجدداً نباید انجام گیرد.^{۸۰} به‌رغم اینکه نیروهای فلسطینی اقدام به پرتاب راکت از غزه به رژیم صهیونیستی کردند، رژیم صهیونیستی نمی‌تواند با استناد به اقدام فلسطین در کشتن تعداد اندکی از نیروهای نظامی رژیم صهیونیستی از طریق حمله به مناطق مسکونی پرجمعیت غزه، اقدام به تنبیه دسته جمعی مردم غیرنظامی کند.^{۸۱}

مورد دیگری از مجازات جمعی که توسط رژیم صهیونیستی در غزه اعمال شده، ممنوعیت ملاقات‌های خانوادگی برای بازداشت‌شدگان است. ممنوعیت ملاقات‌های خانوادگی برای زندانیان غزه بخشی از ممنوعیتی است که توسط رژیم صهیونیستی بر رفت و آمد مردم به داخل

79. ICRC, Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in time of War, p. 225 (Geneva, 1958).

80. UN News Center (UN News Service), UN rights Chief suggests mission to assess possible war crimes in Gaza Conflict.

81. Human Rights Situation in Palestine and Other Occupied Arab Territories, A/HRC/S-9/NGO/8, 8 January 2009, p. 3.

و خارج این شهر تحمیل شده و یک مجازات جمعی برای ۱/۵ میلیون سکنه غزه محسوب می‌شود. آنچه مسلم است اینکه ادامه محاصره در غزه منجر به بروز یک بحران انسانی شده است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ نیز ضمن ابراز نگرانی از رویه مقامات رژیم صهیونیستی در خصوص ممنوع کردن ملاقات‌های خانوادگی بازداشت‌شدگان خاطرنشان کرد که این ممنوعیت، کودکان را از امکان دیدار والدین یا سایر اعضای خانواده محروم می‌کند و در نتیجه، نقض حقوق کودکان را به دنبال داشته است.^{۸۲}

گفتار چهارم) مروری بر اقدامات حماس و دیگر گروه‌های نظامی فلسطینی

گروه‌های نظامی فلسطینی وابسته به حماس در طول جنگ اخیر غزه اقدام به شلیک راکت‌هایی به شهرها و روستاهای جنوب رژیم صهیونیستی کردند. بیشتر این راکت‌ها در مناطق عاری از سکنه افتادند. در مواردی برخی از این راکت‌ها بدون اینکه به رژیم صهیونیستی برسند در غزه افتادند و منجر به مرگ و زخمی شدن غیرنظامیان فلسطینی شدند. راکت‌های پرتابی از سوی نیروهای فلسطینی خصوصاً در مسافت‌های دورتر، امکان نشانه گرفتن هدف مشخصی را نداشتند و عملاً نشانه‌گیری‌ها به‌طور دقیق انجام نمی‌گرفته است. بنا به گزارش ارتش رژیم صهیونیستی، حماس و دیگر گروه‌های نظامی فلسطینی در فواصل ۲۷ دسامبر ۲۰۰۸ تا ۱۱ ژوئیه ۲۰۰۹ در حدود ۶۴۳ راکت به رژیم صهیونیستی پرتاب کردند که منجر به کشته شدن ۳ غیرنظامی رژیم صهیونیستی شد.^{۸۳} اقدام حماس و دیگر گروه‌های نظامی فلسطینی در پرتاب راکت‌ها با توجه به نوع و کیفیت حملات انجام گرفته، کورکورانه و مغایر با اصل تفکیک قلمداد شده، اگرچه خسارات به بار آمده ناشی از حملات برطبق آمار ارائه شده در خصوص قربانیان اندک بوده است.^{۸۴}

82. Amnesty International, Detainees used as Bargaining Chips by both sides in Israel/ Gaza conflict, 20 March 2009, pp. 1-3. available at: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/pages/crisis-in-gaza-background>.

83. Amnesty International, Document- Israel / OPT: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ GAZA, 23 February 2009, pp.14-15

84. Amnesty International the Conflict in Gaza, January 2009, p.20.

گفتار پنجم) احراز ارتکاب جنایات جنگی در غزه: مسئولیت رژیم صهیونیستی و مقامات آن

بنابر مستندات و شواهدی که عفو بین‌الملل ارائه کرده، وقوع جنایات جنگی و دیگر موارد نقض جدی حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در جنگ ۲۲ روزه غزه محرز است.^{۸۵} جنایت جنگی، جنایتی است که ارتکابش، نقض حقوق بشردوستانه بین‌المللی ناظر بر درگیری‌های مسلحانه را در پی دارد.^{۸۶} جنایات جنگی، نقض‌های جدی مقررات عرفی یا معاهده‌ای حقوق بشردوستانه در مورد مخاصمات مسلحانه هستند که باید نقض ارزشهای مهم حمایت شده محسوب گردند و نتایج مهم و گسترده‌ای برای قربانیان داشته، مطابق حقوق عرفی یا معاهده‌ای، متضمن ایجاد مسئولیت کیفری فردی برای مرتکبین باشند.^{۸۷} مفهوم جنایت جنگی از زمان تاسیس دادگاه نورمبرگ بسیار توسعه یافته و در واقع، آن مفهوم، علاوه بر مخاصمات مسلحانه بین‌المللی، امروزه در مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی نیز مصداق دارد. آنچه به‌عنوان معیار در جنایات جنگی مطرح می‌شود این است که باید در رابطه مستقیم با یک مخاصمه مسلحانه (بین‌المللی و غیربین‌المللی) ارتکاب یابند. با وجود این، رابطه میان جنایات جنگی و مخاصمه مسلحانه ضرورتاً به این معنا نیست که عملی باید در منطقه جنگی یا در جریان یک حمله نظامی صورت گیرد.^{۸۸} قلمرو تعهدات دولت‌ها نسبت به حقوق بشردوستانه، نه فقط در مناطق جنگی، بلکه در سراسر قلمرو دولت یا دولت‌های درگیر گسترش می‌یابد.^{۸۹} بنابراین، رژیم صهیونیستی در سراسر سرزمین‌های اشغالی، متعهد به ایفای تعهدات خود برطبق حقوق بین‌الملل بشردوستانه است. برای اینکه نقض جدی حقوق بشردوستانه یک جنایت جنگی قلمداد شود، لازم است که نقض مزبور جرم‌انگاری یا واجد جنبه کیفری شده باشد. یک نقض حقوق بشردوستانه به طرق ذیل ممکن است واجد جنبه کیفری گردد:

۱. روبه دادگاه‌های ملی و دادگاه‌های بین‌المللی در مجرمانه دانستن آن نقض که اغلب جنایات جنگی از این طریق قابل شناسایی هستند: قتل غیرقانونی زندانیان، افراد مجروح و یا غیرنظامیان غیرمرتبط با مخاصمه، هدف قرار دادن بیمارستان‌ها و غیره. طرح دعاوی و

85. Amnesty International, Document- Israel / OPT: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ GAZA, 23 February 2009, p.29.

۸۶. شیایزری، گیتی، گریانک ساک، حقوق بین‌المللی کیفری، ترجمه بهنام یوسفیان و محمد اسماعیلی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۳، ص ۱۵۱.

87. Cassese, Antonio, "International Criminal Law", Oxford University Press, Oxford, 2003, p.47.

88. ICTY, *Prosecutor v. Akayesu* (Case No.IT-96-4-T), Judgment of 2 September 1998, paras.630-634.

89. Gutierrez Poss, Hartensia, "The Relationship Between International Humanitarian Law and the International Criminal Tribunals, IIRC, VOL.88, No.861, 2006, pp.65-86.

پرونده‌های متعدد دربارهٔ موضوعی خاص برای اینکه جنایت جنگی قلمداد شود، کافی است. البته قطعاً وجود دعاوی و آراء معدود در این خصوص کفایت نخواهد کرد.

۲. فهرست ارائه شده در اساسنامه‌های محاکم کیفری بین‌المللی نیز در معرفی نقض‌های مجرمانه حقوق بشردوستانه بسیار به کار می‌آید. نسبت به موارد احصا شده در آنها حتی اگر تاکنون رویه‌ای در یک دادگاه داخلی یا بین‌المللی وجود نداشته باشد باز هم جنایت جنگی مشمول صلاحیت این محاکم قلمداد می‌گردد.

۳. در مورد اقداماتی که در خصوص آنها رویه داخلی و بین‌المللی وجود ندارد و اساسنامه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی ساکت هستند، دشوار است که بتوان نظر قطعی داد. مثال آن در مورد ممنوعیت کاربرد سلاح‌های هسته‌ای است که ماهیتاً قادر به تبعیض و تشخیص نیستند و موجب لطمه یا رنج غیرضروری می‌شوند. در این موارد می‌توان به دستورالعمل‌های نظامی، قوانین ملی که به اغلب نظام‌های حقوقی دولت‌ها تعلق دارند، اصول کلی عدالت کیفری که میان دولت‌ها مشترک هستند و اسناد بین‌المللی، قطعنامه‌ها و مانند آن و رویه قضائی و مقررات دولت محل ارتکاب جرم یا دولت متبوع متهم مراجعه کرد.^{۹۰}

جرم انگاری جنایت جنگی نسبت به مقررات مربوط به رفتارها یا اعمال ممنوع در یک مخاصمه مسلحانه، قواعد یا مقررات فرعی یا تبعی (ثانوی) هستند و به همین دلیل، مفهوم جنایات جنگی یک مفهوم پویا^{۹۱} است که به تناسب توسعه قواعد اولیه یا اصلی مربوط به آن اعمال یا رفتارها باید تغییر کند. البته این امر با توجه به ماهیت کلی و مبهم برخی از قواعد اولیه و لزوم قطعیت قوانین در حقوق کیفری (قانونی بودن جرم و مجازات) تا حدودی تعدیل شده است؛ تا آنجا که با تدوین ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری اولین تلاش برای تعریف جامع و دقیق آنچه جنایت جنگی به حساب می‌آید، انجام گرفت و به نظر می‌رسد که مفاد آن بر آینده اعمال و تفسیر قواعد اولیه تأثیر خواهد داشت.^{۹۲} ماده ۸ اساسنامه در بند «الف» به نقض‌های عمدی کنوانسیون‌های ژنو (۱۹۴۹) و در بند «ب» به دیگر نقض‌های عمده قوانین و عرف‌های مسلم حقوق بین‌الملل و حاکم بر مخاصمات مسلحانه بین‌المللی اشاره می‌کند.

برطبق نظر عفو بین‌الملل، اشغال نوار غزه، نتیجه یک مخاصمه مسلحانه بین‌المللی است و حقوق بین‌الملل بشردوستانه در مورد نیروهای متخاصم اشغالگر قابل اعمال است. در شرایطی که در سرزمین اشغال شده مخاصمه مسلحانه روی دهد حقوق بین‌الملل بشردوستانه در کنار حقوق

90. Antonio Cassese, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003., pp. 50- 51.

91. dynamic

92. Cassese Antonio, Paola Gaeta and John R.W.D Jones, "The Rome Statute of the International Criminal Court": A Commentary, vol. 2, Oxford University Press, Oxford, 2002, p. 381.

بین‌الملل بشر، رفتار انسانی طرفین مخاصمه را در جنگ تضمین می‌کند. کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو (۱۹۴۹) و پروتکل‌های الحاقی (۱۹۷۷) مهم‌ترین اسناد حقوق بین‌الملل بشردوستانه هستند. با توجه به عضویت رژیم صهیونیستی در کنوانسیون‌های ژنو و تکلیفش به رعایت قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه، برخی از مهم‌ترین مقررات حقوق بشردوستانه که رژیم صهیونیستی در سرزمین‌های اشغالی خصوصاً در جریان جنگ ۲۲ روزه غزه متعهد به رعایت آن بوده، عبارتند از:

- بخشی از مقررات کنوانسیون چهارم لاهه (۱۹۰۷)،
 - کنوانسیون چهارم ژنو (۱۹۴۹) در رابطه با حمایت از غیرنظامیان در زمان جنگ (۱۹۴۹)،
 - قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه که در سرزمین‌های اشغالی اعمال می‌شود و در ماده ۷۵ پروتکل الحاقی اول (۱۹۷۷) به آن تصریح شده است.^{۹۳}
- جنایات جنگی ارتکاب یافته در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی، علاوه بر نقض‌های عمده کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو، نقض‌های دیگر قوانین و عرفهای مسلم حقوق بین‌الملل را نیز در برمی‌گیرد که شامل کنوانسیون چهارم لاهه (۱۹۰۷) و پروتکل الحاقی اول (۱۹۷۷) مربوط به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو است. برای شمول این بخش لازم نیست که قربانی جزء «اشخاص مورد حمایت» باشد؛ زیرا کنوانسیون چهارم لاهه بیشتر درصدد حمایت از خود رزمندگان است، نه غیرنظامیان.^{۹۴}

مبحث اول) مسئولیت رژیم صهیونیستی در قبال جنایات جنگی در غزه

اصول و قواعد حقوق بشردوستانه، ملاحظات اولیه انسانی را باز می‌تاباند که به‌عنوان حداقل مقررات الزام‌آور برای طرز رفتار در مخاصمات مسلحانه از هر نوع شناخته شده‌اند و وقتی ارتکاب این اعمال مجرمانه مسئولیت‌آور است، به‌نظر می‌رسد که تعهد بین‌المللی دولت‌ها به تعقیب و محاکمه جنایتکاران جنگی هم در پی آن مطرح باشد.^{۹۵}

رژیم صهیونیستی به‌عنوان عضو کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو متعهد است که تحقیقات لازم و مقتضی را در خصوص جنایات بین‌المللی ارتکابی در جنگ ۲۲ روزه غزه به عمل آورد و در صورت وجود مستندات کافی، مبنی بر ارتکاب آن جنایات توسط نیروهای خود، اقدام به شناسایی، تعقیب و محاکمه مرتکبین جنایات بین‌المللی کند. برطبق گزارش عفو بین‌الملل، رژیم

93. Amnesty International the Conflict in Gaza, January 2009, pp. 6-7.

۹۴. میرمحمد صادقی، حسین، دادگاه کیفری بین‌المللی، نشر دادگستر، تهران، ۱۳۸۲.

۹۵. ممتاز و رنجبریان، همان، ص ۱۹۴-۱۹۵.

صهیونیستی موظف است در قبال قربانیان نقض‌های جدی حقوق بشردوستانه اقدامات ذیل را انجام دهد:

۱- دسترسی برابر و مؤثر تمامی قربانیان به عدالت،

۲- جبران خسارت مؤثر و فوری برای خسارات وارده،

۳- دسترسی به اطلاعات مربوط به نقض‌ها و ساز و کارهای جبران خسارت.^{۹۶}

در حقوق بین‌الملل بشردوستانه که توسط کمیته بین‌المللی صلیب سرخ تدوین شده «دولتها در قبال نقض‌های حقوق بشردوستانه ملزم به جبران خسارت کامل برای افراد مجروح و زیان دیده هستند».^{۹۷}

با وجود اهمیت و ضرورت تعقیب متهمان به نقض حقوق بشردوستانه در محاکم ملی، غالباً دولت‌های درگیر مخاصمه به دلایل مختلف از جمله نبود اراده جدی به وظیفه خود در این رابطه عمل نکرده‌اند. با آنکه کوتاهی در انجام وظیفه مزبور را می‌توان عملی متخلفانه قلمداد کرد که قابل انتساب به دولت و به لحاظ بین‌المللی مسئولیت‌آور است، ولی دولت‌هایی که به تکلیف خود در این زمینه عمل کرده‌اند چندان زیاد نیستند. بنابراین غالباً اقدامات ملی در مقابله با جنایتکاران جنگی چنانکه شایسته است انتظارات را برآورده نمی‌کند و در نتیجه باید این نقیصه را از راه‌های دیگر برطرف کرد.^{۹۸}

مبحث دوم) مسئولیت افراد در قبال ارتکاب جنایات بین‌المللی

نقض فاحش حقوق بین‌الملل بشردوستانه، چه به‌طور عامدانه و چه از روی قصور و تقصیر، جرم جنگی محسوب و منجر به تحقق مسئولیت کیفری مرتکبان می‌شود. جنایات جنگی مشتمل بر حمله عامدانه به غیرنظامیان یا حمله بدون رعایت اصل تفکیک و همچنین حمله بدون رعایت اصل تناسب میان منفعت نظامی پیش‌بینی شده و ضرر و زیان وارد بر غیرنظامیان و غیره است. افراد باید در قبال ارتکاب جنایات جنگی، و معاونت و مساعدت در وقوع چنین جرایمی به لحاظ کیفری مسئول قلمداد شوند. برطبق نظر عفو بین‌الملل، از جمله مهم‌ترین اقداماتی که به‌نظر می‌رسد تعقیب کیفری نیروهای رژیم صهیونیستی ارتکاب آنها ممکن است، عبارتند از: بمباران هوایی مناطق پرجمعیت بدون رعایت اصل تفکیک و اصل تناسب و استفاده از مهمات حاوی فسفر سفید از روی عمد یا قصور. برطبق حقوق بین‌الملل بشردوستانه باید تحقیقات مستقلاً در

96. Amnesty International, A Briefing on Applicable Law, Investigations and Applicability, January 2009, pp. 28-29.

97. ICRC, Customary International Law, Vol. I, Rule 150.

98. ممتاز و رنجبریان، همان، ص ۱۹۹-۲۰۰.

خصوص کاربرد فسفر سفید صورت گیرد و در صورت احراز این اقدام، زمینه جهت تعقیب و مجازات کلیه افرادی که در قبال ارتکاب جنایات جنگی مسئول شناخته می‌شوند، فراهم گردد.^{۹۹} مرتکبین جنایات جنگی در راستای تضمین احترام به حقوق بین‌الملل بشردوستانه و اجرای حقوق بین‌الملل بشر و همچنین حمایت و ارتقای اصول و مفاد مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر و برطبق صلح و عدالت که در منشور ملل متحد درج شده است، محاکمه و مجازات می‌شوند.^{۱۰۰}

تعهد به مجازات جنایتکاران جنگی که در حین مخاصمات بین‌المللی مرتکب نقض حقوق بشردوستانه شده‌اند، هر دولت را ملزم به تعقیب این افراد می‌کند. تعقیب و مجازات جنایتکاران جنگی، نه فقط حق، بلکه تکلیف دولت‌های عضو کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو است و بدون آنکه تابعیت جانی یا بزه‌دیده یا حتی محل وقوع جنایت جنگی در نظر گرفته شود، دولت‌ها را مکلف به محاکمه جنایتکاران جنگی یا استرداد این افراد به دولت دیگری می‌کند که خواهان محاکمه آنان باشد. این نوع صلاحیت رسیدگی به جنایات جنگی را «صلاحیت جهانی» می‌نامند و هدف از آن، تأمین مصالح و منافع جهانی است و از طریق مجازات کسانی تأمین می‌شود که ارزش‌های جهانی متبلور در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو را زیر پا می‌گذارند.^{۱۰۱}

در جنگ ۲۲ روزه غزه نیز از سایر دولت‌ها درخواست شد که در خصوص نقض جدی حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل بشر و جنایات جنگی ارتکاب یافته در غزه اقدام به تحقیق کرده، در صورت احراز ارتکاب این جنایات، نسبت به شناسایی، تعقیب، محاکمه افراد مسئول و یا استرداد آنها به دیگر کشورها اقدام کنند. دولت‌ها در مورد نقض‌های عمده کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو (۱۹۴۹) و پروتکل الحاقی اول (۱۹۷۷) و در مورد شکنجه و سایر جرایم به رسمیت شناخته شده در حقوق بین‌الملل، مجاز به اعمال صلاحیت جهانی هستند.^{۱۰۲} بر همین مبنا عفو بین‌الملل خاطرنشان کرد دولت‌ها در صورت اقتضا و داشتن آمادگی می‌توانند انجام تحقیقات کیفری و اقدام به تعقیب افراد مسئول در نزد محاکم ملی خود را براساس دلایل و مستندات کافی آغاز کنند.^{۱۰۳}

99. Human Rights Watch, Rain of Fire: Israel's Unlawful Use of White Phosphorus in Gaza, March 20, pp. 65-66.

100. Human Rights Situation in Palestine and Other Occupied Arab Territories ,A/HRC/10/NGO/101, 27 February 2009, p. 4.

۱۰۱. ممتاز و رنجبریان، همان، ص ۱۹۸.

102. Amnesty International, A Briefing on Applicable Law, Investigations and Applicability ,January 2009, pp. 28-29.

103. Amnesty International, Document- Israel / OPT: Fuelling Conflict: Foreign Arms Supplies to Israel/ GAZA, 23 February 2009, p. 29.

از آنجا که صلاحیت جهانی به منظور جلوگیری از بی‌کیفرماندن مرتکبان جرایمی مورد شناسایی قرار گرفته که «منافع اساسی بشریت» را مورد صدمه قرار داده‌اند.^{۱۰۴} به‌نظر می‌رسد وقایع اخیر غزه که در برگیرنده نقض گسترده حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل بشر است و هر وجدان بیداری را در هر نقطه از جهان جریحه‌دار کرده، آزمون مناسبی برای اعمال صلاحیت جهانی باشد.

در گزارش‌های عفو بین‌الملل در رابطه با نقش دیوان بین‌المللی کیفری در محاکمه نیروهای رژیم صهیونیستی که در جریان جنگ ۲۲ روزه غزه مرتکب جنایات جنگی شدند تصریح شده، به‌رغم آنکه رژیم صهیونیستی اساسنامه دیوان را تصویب نکرده، با این حال، وضعیت نیروهای آن در سرزمین‌های اشغالی می‌تواند از طریق شورای امنیت مطابق بند «ب» ماده ۱۳ اساسنامه به دیوان بین‌المللی کیفری ارجاع شود.^{۱۰۵}

نتیجه

جنگ اخیر غزه، پرده نمایشی از وقوع نقض‌های حقوق بشر و حقوق بشردوستانه و درد و رنج صدها انسان از زن و مرد و کودک بود که جهان بار دیگر به نظاره آن نشست و در این میان، عملکرد ارکان سازمان ملل متحد و نهادهای حقوق بشری وابسته به آن به‌نظر برخی تأمل‌برانگیز است؛ چرا که در طول این مدت، شاهد انجام اقدام جدی و مؤثری از سوی این مراجع خصوصاً شورای امنیت به‌عنوان نهاد مسئول در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی نبوده‌ایم و البته این امر در رابطه با وقایع آتی و نیز لزوم حمایت از ارزش‌های مشترک جامعه بین‌المللی که در رأس آن حمایت از حقوق اساسی و بنیادین بشر در زمان صلح و جنگ است، نگران‌کننده به‌نظر می‌رسد. با وجود این، اقدام برخی سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی فعال در عرصه حقوق بشر از جمله عفو بین‌الملل و دیده‌بان حقوق بشر در راستای حقیقت‌یابی در خصوص جنگ اخیر غزه از اهمیت بالایی برخوردار است و در انعکاس جهانی حقایق، تأثیر به‌سزایی داشته است.

اقدام رژیم صهیونیستی در کاربرد مهمات و سلاح‌های حاوی فسفر سفید از جمله بحث‌برانگیزترین اقدامات این رژیم در جنگ غزه بوده است. اگرچه برطبق حقوق بشردوستانه کاربرد فسفر سفید به‌عنوان یک سلاح آتش‌زا با هدف استتار منع نشده، لکن شیوه کاربرد فسفر سفید در غزه توسط رژیم صهیونیستی، از جمله حمله به اهداف غیرنظامی و نظامی واقع در

۱۰۴. فروغی، فضل‌الله، «اصل صلاحیت جهانی در حقوق کیفری داخلی و بین‌المللی»، پایان‌نامه دکتری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۸۶ - ۱۳۸۵، ص ۳۲۵.

105. Amnesty International, A Briefing on Applicable Law , Investigations and Applicability ,January 2009, pp. 28-29.

مناطق مسکونی پرجمعیت، مغایر با تعهدات به رسمیت شناخته شده رژیم صهیونیستی است که البته اقدام رژیم صهیونیستی مبنی بر انکار اولیه کاربرد این سلاح و سپس سکوت و عدم پاسخگویی آن می‌تواند مؤید این واقعیت قلمداد شود. در این خصوص می‌توان به نامه دیده‌بان حقوق بشر به مقامات رژیم صهیونیستی (۱ فوریه ۲۰۰۹) درباره چگونگی کاربرد فوسفور سفید توسط نیروهای رژیم صهیونیستی در غزه و پاسخ رژیم صهیونیستی (۱۵ فوریه ۲۰۰۹) اشاره کرد که به موجب آن، مقامات رژیم صهیونیستی ارائه پاسخ دقیق به دیده‌بان را به یافته‌های گروه تحقیق تشکیل شده توسط خود رژیم صهیونیستی منوط کرده‌اند که به نحوی تأیید اصل ماجرا محسوب می‌شود؛ اگرچه ارائه پاسخ از سوی رژیم صهیونیستی قدری بعید به نظر می‌رسد. با توجه به وقوع جنایات جنگی در غزه باید رژیم صهیونیستی در خصوص تعقیب و محاکمه جنایتکاران جنگی به تعهدات بین‌المللی خود عمل کند. همچنین دیگر دولت‌ها نیز از طریق اعمال صلاحیت جهانی می‌توانند نیروهای رژیم صهیونیستی را که مسئول شناخته می‌شوند مورد تعقیب و محاکمه و مجازات قرار دهند و یا نسبت به استرداد آنها اقدام کنند. همچنین نهادهای بین‌المللی باید زمینه مقابله با بی‌کیفری جنایتکاران جنگی در جنگ ۲۲ روزه غزه را از طریق دیوان بین‌المللی کیفری و یا تشکیل دادگاه‌های بین‌المللی ویژه فراهم سازند.